

Sayı: 1, Aralık 2024

Issue: 1, December 2024

Sinop İlahiyat Dergisi

Sinop'ta İlk Müslüman İzleri: Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri
First Muslim Traces in Sinop: Hazrets of Seyyid Ibrahim Bilal

Mesut KEMENT

Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
PhD Student, Hitit University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences
220481003@ogrenci.hitit.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9736-1520

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received: 12.10.2024
Kabul Tarihi | Accepted: 16.12.2024
Yayın Tarihi | Published: 30.12.2024

Atıf | Cite As

Kement, Mesut. "Sinop'ta İlk Müslüman İzleri: Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri." Sinop İlahiyat Dergisi 1 (Aralık 2024), 110-135.

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.
Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Review: Single anonymized- Two Internal and Double anonymized- Two External Double-blind Peer review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ilahiyatdergi@sinop.edu.tr |
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinopid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright: Authors publishing with the journal retain the copyright.

Sinop'ta İlk Müslüman İzleri: Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri

Öz

İnsan, maddî ve mânevî unsurlardan oluşan bir varlıktır. Yeryüzünde birçok insanın mânevî atmosfere ihtiyacı olduğu muhakkaktır. Sinop'ta insanlara bu mânevî iklimi yaşatan ve Peygamberimize seyyid olarak en yakın kişi Seyyid İbrahim Bilal Hazretleridir. Sinop'ta yaşamış tarihî bir şahsiyet olmasına rağmen hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri 30-98/ 650-717 yılları arasında yaşadığı düşünülen bir Peygamber torunudur. Peygamberimizin İstanbul'un fethi için söylediği hadise nâil olabilmek amacıyla Süleyman b. Abdülmelik ve Ömer b. Abdülazîz döneminde kuşatmalara destek olabilmek için Orta Asya'dan Alperenler toplamıştır. Karadeniz üzerinden giderken, Sinop limanına sığınmıştır. Sinop Tekfuru, Seyyid Bilal Hazretlerine ihanet ederek baskın düzenlemiştir. O, Seyyid Bilal Hazretlerinin başını vurarak yere düşürmüştür. Seyyid Bilal Hazretleri başını koltuğunun altına alarak bugünkü bulunduğu türbenin oraya gelerek şehit olmuştur. Sinop için önemli mânevî önderlerdendir. Seyyid olması Sinop'a ayrı bir değer katmaktadır.

Anahtar Kelime: İslam Tarihi, Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri, Seyyid, Sinop, İstanbul Kuşatması, Türbe.

First Muslim Traces in Sinop: Hazrat Seyyid Ibrahim Bilal

Abstract

A human being is an entity consisting of material and spiritual elements. It is certainly true that many people on Earth need a spiritual atmosphere. The person who gives people this spiritual climate in Sinop and is closest to our Prophet as a sayyid is His Holiness Sayyid Ibrahim Bilal. Although he is a historical figure who lived in Sinop, there is not enough information about the men. Sayyid Ibrahim Bilal is the grandson of a Prophet who is believed to have lived between Dec. 30-98/650-717. The purpose of being able to achieve the event that our Prophet said for the conquest of Istanbul was Suleyman b. Abdulmalik and Omar b. During the reign of Abdulaziz, he gathered Alperens from Central Asia in order to be able to support sieges. While traveling through the Black Sea, he took refuge in the port of Sinop. The tyrant of Sinop betrayed Seyyid Bilal and organised a raid. He hit the head of His Holiness Sayyid Bilal and knocked him to the ground. His Holiness Sayyid Bilal was martyred by taking his head under his seat and coming to the mausoleum where he was found on this day. He is one of the important spiritual leaders for Sinop. The fact that he is a Sayyid adds a separate value to Sinop.

Keywords: History of Islam, Hazrat Seyyid Ibrahim Bilal, Seyyid, Sinop, Siege of Istanbul, Tomb.

Giriş

Bilimsel çalışmalar ve sekülerleşme olgusu hızlı bir yükseliş göstermektedir. Günümüz dünyası teknolojik bir zaman dilimi olma özelliğine sahiptir. Yapay zekanın konuşulmaya başlandığı zaman diliminde mânevî önderlere olan rağbet devam etmektedir. İnsan bir bedenden müteşekkil tek boyutlu bir varlık olmayıp mânevî yönünün de bulunduğu bir şahsiyettir.¹ Bu nedenle insanlık var oldukça ruha iyi gelecek mânevî atmosfer arayışı devam edecektir.

Araştırmacılar, insanların dillerinde çok dolaşan, hikayelere ve efsanelere konu olan bazı mânevî büyükler hakkında yeterli çalışma yapmamışlardır. Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri de Sinop'un önde gelen mânevî simalarından olmasına rağmen hayatı ile ilgili yeterli akademik çalışma yapılmamıştır. Seyyid Bilal Hazretleri hakkında aslî kaynaklarda bilgi bulunmaması, onun hayatı ile ilgili olarak üçüncül kaynaklarda geçen çelişkili bir hayat serüveninin aktarılmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma, aktarılan üçüncül kaynaklardaki bilgilerin tarihî verilerle test edilmesi ve Seyyid Bilal Hazretlerinin hayatı ile ilgili bilgilerin berraklaşmasına katkı sunması için ortaya konulmuştur.

Tarihî bilgilerden istifade edilerek öne sürülen verilerin tespit edilmesi, bir yöntem olarak kullanılmıştır. Farklı okumalar vasıtası ile çapraz okuma yöntemiyle tahminî ve makul karşılanacak bilgilerin ortak noktası tespit edilmeye çalışılmıştır. Eleştirel okumanın ön planda tutulduğu bir yöntem ile her bir kaynakta zikredilen verinin diğer kaynaklarda nasıl geçtiği tespit edilmiştir. Bu tespit sayesinde bilgilerin doğrulanabilirliği ortaya konulmuştur.

Anadolu coğrafyasının dört bir yanına göç eden Hz. Peygamber'in soyundan gelen Seyyidler, gittikleri bölgelere ayrı bir mânevî değer katmışlar-

---

¹ Mustafa Öztoprak, "Seyyid Bilâl Hakkında Bilinenler ve Araştırılması Gerekenler", <https://www.vitrinhaber.com/seyyid-bill-hakinda-bilinenler-ve-arastirilmesi-gerekenler> (28 Ekim 2013).

dır.² Seyyid Bilal,³ Anadolu'nun kültürel zenginliğine katkı sağlayan ve Sinop'un mânevî mimarlarından olan bir Seyyid'dir.⁴

Seyyid Bilal Hazretleri, Türkiye'de bulunan evliyalar içerisinde Peygamber Efendimiz'e soy itibarıyla (Hz. Hüseyin'in soyundan torunu) akrabalık derecesi en yakın olması yönüyle mânevî değeri yüksek olan bir şahsiyettir.⁵ Neslinden Şeyhülislâm Abdülvehhâb Efendi (ö. 1833), oğlu Nakîbü'l-eshrâf Yâsincizâde Mehmet İlmî Efendi (ö. 1872) ve Kastamonu Nâibi Mehmet Sabit Efendi (ö. 1905) gibi faziletli ilim insanlarının yetişmesi, isminin günümüze kadar dillerde kalmasını sağlamıştır.⁶

Seyyid Bilal, Sinop'ta medfûn bir veli, Hz. Hüseyin (ö. 61/680) soyundan gelen bir seyyid olup Anadolu'nun ilk şehitlerinden ve Sinop'ta şehit edilen mücahitlerden olup⁷ Evliyalar Ansiklopedisi'nde onun fiziki özellikleri şöyle tanımlanmıştır: “*Seyyid Bilâl Hazretleri ayağa kalktı. Uzun boylu, geniş omuzlu, heybet ve vakar sâhibi bir zâttı. Herkes onu bir ordu komutanı*

² Ayhan Işık, “Sinop'ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, ed. Ercan Karaçar - Doğan Fırıncı, *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı / Sinop Culture and Tourism Symposium Proceedings 1* (2022), 247.

³ Evliyalarımız (E), “Seyyid Bilal Hazretleri”, *Evlilyalar* (15 Ekim 2024).

⁴ Ayhan Işık, “Seyyid Bilal, Çeçe Sultan ve Sinop Seyyidleri = Sayyid Bilal, Çeçe Sultan and Sayyids from Sinop”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi / The Journal of Alevi Studies* 16 (2018), 69; Ayşe Akman, “Sinop İlinin Bazı Yerlerinde Geleneksel Takvim ve Meteoroloji Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 1* (2018), 315.

⁵ Fatma Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2011), 8; Coşkun Baba - Muhammet Karaağaç, “Sinop'ta Bir Peygamber Torunu: Seyyid İbrahim Bilal”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 651.

⁶ Işık, “Sinop'ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, 247.

⁷ H. Ş. Erleli, *Evlilyalar Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1993), 10/1-32; Recep Dikici, “Osmanlı Dönemindeki Sinoplu Âlim ve Edipler”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 731; Ehli Sünnet Büyükleri (ESB), “Seyyid Bilâl”, *Kitaplar/Ansiklopediler* (15 Ekim 2024)22.10.2024; T.C Sinop Valiliği (SV), “Anadolunun İlk Şehidi Seyid Bilal Hazretleri Ulusal Basında”, *SİNOP VALİLİĞİ* (15 Ekim 2024)22.10.2024; Diyanet Haber (DB), “Anadolu'nun İlk Şehidi Dualarla Anıldı”, *Haberler /Sinop Müftülüğü* (15 Ekim 2024)15.10.2024; İslami İlimler (İİ), “Seyyid Bilâl”, *Evlilyalar* (15 Ekim 2024)15.10.2024.

olmasından ziyâde Peygamber Efendimizin torunu olduğu için seviyor, hürmet ediyordu.”⁸

Sinop'ta huzur ortamının istikrarlı ve uzun ömürlü olmasının nedeni fertleri bir arada tutan mânevî öncülerin bulunmasıdır.⁹ Mânevî önderlerin bulunduğu yerlerde insanların iç huzuru hissettikleri bilinen bir durumdur. Seyyid Bilal Türbesi ve Cezayirli Ali Paşa Camii'ni ziyaret eden ziyaretçilerin buradan mânevî haz alarak ayrıldıklarını ifade etmektedirler.¹⁰

1. Doğumu

Doğum tarihi ile ilgili net bilgi bulunmamakla beraber Peygamber Efendimiz'in torunu Hz. Hüseyin'in altıncı göbekten nesli olduğu¹¹ varsayılarak bir tarih elde edilebilir. Yaklaşık olarak 80/700 yıllarında yaşadığı ifade edebilir.¹² İstanbul kuşatmasına katıldığına dair bilgilerde geçen 675 tarih¹³ ise bu tarihten önce yaşadığını göstermektedir. Bu bilgi ile altıncı göbekten torunu olduğu ifadesi tarihî veriler açısından uyumlu olmadığı kanaatini

⁸ Erleli, *Evlialar Ansiklopedisi*, 1-32; Baba - Karaağaç, “Sinop'ta Bir Peygamber Torunu”, 651. Ayrıca Bkz. (İİ), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024). (ESB), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024).

⁹ Işık, “Sinop'ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, 247.

¹⁰ Şahsi gözlemlerimiz yanında Google haritalarda bulunan yorumlarda da bunun ifade edildiğini görmekteyiz. Bkz. Google Haritalar (GH), “Sinop Seyyid Bilal Camii ve Türbesi”, *Haritalar* (15 Ekim 2024); Melike Sak vd., “Seyit Bilal Türbe ve Cami'sini Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 639, 643.

¹¹ Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8; Işık, “Seyyid Bilal, Çeçe Sultan ve Sinop Seyyidleri”, 80; Akman, “Sinop İlinin Bazı Yerlerinde Geleneksel Takvim ve Meteoroloji Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, 315.

¹² Ali er-Rızâ 770 yılında doğdu. Muhammed İbn İsmâil El-Mektûm 738 yılında doğdu. Vefat tarihleri de 818 ve 795 şeklindedir. Altıncı göbek denildiğinde 700 yılların etrafında dönen bir rakamın telaffuz edilmesi mümkündür. Ahmet Saim Kılavuz, “Ali er-Rızâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/436; Farhad Daftary, “Muhammed b. İsmâil el-Mektûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/544.

¹³ Akman, “Sinop İlinin Bazı Yerlerinde Geleneksel Takvim ve Meteoroloji Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, 315; (ESB), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024); (İİ), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024).

ortaya çıkarmaktadır. Tahminî bir soy listesi düşünülerek tarih tespitinde bulunulursa ki, bu durumda Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765)'ı baz aldığımızda 80/700'lü yıllara işaret etmektedir. Bazı kaynaklarda Seyyid Bilal Hazretlerin Peygamberimizin dördüncü kuşak torunu olduğu zikredilmektedir.¹⁴ Bu bilgi anlaşılır olmakla birlikte başka verilerle çelişki oluşturmaktadır. Bu verilerden birisi de Çeçe Sultan ile olan yakınlığı olduğu ifadesidir. Çeçe Sultan'ın Hz. Peygamberin yedinci kuşak torunu olduğu¹⁵ ifade edilmektedir ki, dördüncü kuşak ile dördüncü kuşak arasında zaman farkı dikkat çekmektedir. Seyyid Bilal'in 675 yılında değil de 716 yılındaki kuşatma için asker topladığı düşünülürse¹⁶ bu durumda altıncı göbek ifadesi biraz daha tutarlı olmaktadır. Böylece Çeçe Sultan ile olan zaman farkı da ortadan kalkmış olacaktır. Buradaki sıkıntı Seyyid Bilal Hazretlerinin babasının bilinmemesidir.

Seyyid Bilal Hazretlerinin yaşadığı dönemi tespit edebilmek için ikinci bir yöntem olarak, Arap yarımadasının sıcak bölge olması hasebiyle farazî olarak da olsa on iki yaşında evliliğin mümkün olduğu düşünüldüğünde Hz. Hüseyin'in çocukları olan Ali b. Hüseyin (ö. 94/712) veya kızı Sükeyne (ö. 117/735) üzerinden bir silsile çizilebilir. Zeynelâbidin üzerinden gidildiğinde Ca'fer es-Sâdık'ın soyu olma ihtimalini vermektedir ki, bu da 712 tarihini verecektir. Bu durumda büyük çelişki ortaya çıkar. Dolayısıyla altıncı göbek ifadesinin doğrulanabilmesi için Hz. Hüseyin'in çocuk ve torunlarının her birinin tespiti yapıp doğum veya ölüm tarihlerin oluşturulması gerekir. Bu durumda hem silsile tespit edilebilir hem de altıncı göbek ifadesi doğrulanabilir.

Yazarı belli olmayan fakat Hüseyin Şevken Erleli'nin kitabından yararlanarak yazılan bir kitapçıkta Seyyid Bilal Hazretlerinin Mûsâ el-Kâzım (ö.

¹⁴ Haber Türk (HB), "Sinop'un Eyüp Sultan'ı: Başını vermeyen şehit Seyyid İbrahim Bilâl Hazretleri", *Haberler/ Yerel Haberler* (15 Ekim 2024).

¹⁵ Songül Çek, "Sinop İli Çevresinden Üç Menkıbevi Kahraman ve Etraflarında Oluşan Anlatı Geleneği", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 5/12 (15 Kasım 2017), 106.

¹⁶ Baba - Karaağaç (İsnad 2. edisyondaki gibi olmalı), "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 653.

183/799)’ın oğlu olduğu ifade edilmektedir.¹⁷ Mûsâ el-Kâzım 745 tarihinde doğduğu bilindiğine göre Seyyid Bilal en erken 757 yılında doğmuş olabilir ki, bu durum, diğer kaynaklarda geçen bilgi ile çelişecektir. Aynı şekilde eserin bizzat kendi içinde de 675 yılı ifade edilmektedir ki, bu iki bilgi de tutarsızdır.

Seyyid Bilal’in yaşadığı zaman diliminin ortaya konulmasında iki hususu tespit etmek gerekmektedir. Birincisi; hangi kuşatmaya katıldığı ki, bu bize yaşadığı zamanın tarihini verebilir. İkincisi ise; kaçınıcı göbek olduğunu tespit etmektir ki, bu da silsilesinin bulunmasını sağlayarak doğum tarihinin doğru şekilde tespit edilmesini sağlayabilir.

“Sinop’ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları” adlı bir çalışmada¹⁸ Seyyid Bilal Hazretlerinin soyundan geldiği ifade edilen bir kişinin soy listesi sunulmaktadır. Eserde soy listesinin ilk ismi olarak 1643 yılında doğan Yâsinci Mustafa Efendi (ö. 1708) zikredilmektedir. Yazar, bundan önceki silsileyi vermemiştir. Fakat arşivlerde bu listenin bulunabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla arşiv araştırması yapılarak en azından Mustafa Efendi vasıtasıyla geriye dönük bir soy listesi çıkarılıp Seyyid Bilal hakkında bilgi bulunabilir.¹⁹ Buna göre yapılan bir incelemede Mustafa Efendi>Fezullah Efendi (ö. 1703)>Mehmed Efendi (ö. ?)>Vanî Mehmed Efendi (ö. 1685)²⁰ silsilesinden²¹ sonra eklenebilecek isimler hak-

¹⁷ Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri hakkında hazırlanmış bir kitapçıktan alınmıştır. Yazar ve tarih gibi bilgiler bulunmamaktadır. Eserin sonunda Hüseyin Şevken Erleli’nin 1986 yılında hazırlanan bir kitabından alınma ile hazırlandığı ifade edilmektedir. Eser’in aslı Cezayirli Ali Paşa İmam Hatip’i Selahaddin Başkaya’da bulunmaktadır.

¹⁸ Işık, “Sinop’ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, 249.

¹⁹ Işık, “Sinop’ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, 249.

²⁰ Fezullah Efendinin kayınpederidir. Mehmet Serhan Tayşi, “Fezullah Efendi, Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/527; Erdoğan Pazarbaşı, “Mehmed Efendi, Vanî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/459.

²¹ Bu silsile yazarın bulunduğu silsile değildir. Tarafımızca Diyanet Ansiklopedisinde sunulan bilgiler ışığında tahmini bir listedir.

kında tereddütler bulunduğu tespit edilmektedir.²² Bu nedenle daha geriye gitmek zor olmakla beraber Ali er-Rıza (ö. 203/818), Mûsâ el-Kâzım gibi isimler üzerinden tahminî bilgiler elde edilebilir.²³

Osmanlı Şeyhülislamı Abdülvehhâb Efendi'nin²⁴ nesebi, Seyyid Bilal'e dayandığı için Nakîbü'l-eşrâf tarafından tasdiklenmesi ile soy ağacı çıkarılmıştır.²⁵ Bu soy ağacına ulaşılması, konuyu aydınlatma noktasında faydalı olacaktır.

Ayhan Işık, Yâsincizâde Efendi hakkında bilgi verirken, onun kesin seyyid olduğunu ifade etmektedir. Seyyid olduğu, kendi soyunu da Seyyid Bilal'e dayandırdığı²⁶ bilgisi ayrıca arşiv ve sicil araştırmaları neticesinde de Seyyid Bilal'in "Seyyid" olduğunun tescillenmesi,²⁷ onun efsanevî şahsiyet olmadığı, gerçekte yaşamış bir şahsiyet olduğu düşüncesini doğrulamaktadır.

Seyyid Bilal'in yaşadığı zamanı tespit edebilmek için üçüncü yöntem olarak, Çeçe Sultan'ın, Mûsâ el-Kâzım'ın soyundan geldiği,²⁸ Hz. Peygam-

²² Mehmet İpşirli, "Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/297; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 12/527; Hüseyin Algül - Nihat Azamat, "Emîr Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/146.

²³ İpşirli, "Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde", 31/297; Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", 12/527; Tahsin Özcan, "Seyyid Mehmed Emin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/69; Algül - Azamat, "Emîr Sultan", 11/146.

²⁴ Mehmet İpşirli, "Abdülvehhâb Efendi, Yâsincizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/285.

²⁵ Ayhan Işık, "Bektaşiliğin Yasaklanmasının Önemli Aktörlerinden Şeyhülislam Yâsincizâde Abdülvehhâp Efendi'nin İlmî ve Siyasî Etkinliği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 12/5 (2023), 2889.

²⁶ Işık, "Sinop'ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları", 2890.

²⁷ Işık, "Seyyid Bilal, Çeçe Sultan ve Sinop Seyyidleri", 71.

²⁸ Işık, "Seyyid Bilal, Çeçe Sultan ve Sinop Seyyidleri", 91; Türkiye Kültür Portalı (TKP), "Çeçe Sultan Türbesi", *İllere Özel/Sinop* (15 Ekim 2024).

ber'in yedinci göbek torunu olduğu ve Seyyid Bilal'in de kardeşi²⁹ veya yeğeni³⁰ olduğu rivayeti değerlendirilerek bir tarihlendirme yapılabilir. Songül Çek, makalesinde Çeçe Sultan'ın torunu kabul edilen Seyyid Yeşil Mustafa Baba'nın sözlü şeceresini vermektedir. Silsile şu şekilde geçmektedir.

“Hz. İmam Ali'nin oğlu>Hz. Seyit İmam Hüseyin oğlu> Hz. Seyit İmam Zeynel Abidin oğlu> Hz. Seyit İmam Muhammed Bakıroğlu> Hz. Seyit İmam Caferi Sadık oğlu> Hz. Seyit İmam Musa Kazım oğlu>Hz. Seyit Abdullah el Ekber oğlu> Hz. Seyit Muhammed el meşhur Çeçe Sultan oğlu> Hz. Seyit Musa oğlu> Hz. Seyit İsa kızı> Hz. Seyide Fatma kızı> Hz. Seyide Halime oğlu> Hz. şeyh Seyit Mustafa Göllü oğlu> Hz. şeyh Seyit Recep oğlu> Hz. şeyh Seyit Mustafa (r.a).”³¹

Mûsâ el-Kâzım 745'de doğduğuna göre Abdullah el-Ekber'in en erken 757 yılında doğduğunu varsayarsak Çeçe Sultan'ın da 770 yıllarında doğmuş olması gerekir. Bu durumda Seyyid Bilal'in de 770 yıllarında doğduğunu öngörebiliriz. Bu tarihi esas alırsak kaynaklarda geçen üç veya dördüncü kuşatma olayını yeniden anlamlandırmak gerekiyor.³² Bu durum bazı kaynaklarda geçen beşinci kuşatma söylemi ile uyumaktadır.³³ Ancak bu durumda da halife olarak Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 101/720) isminin geçmesi ile uyumsuzluk olmaktadır. Dolayısı ile tarihlendirmenin hangi bilgi üzerinden yapılacağı noktasında Seyyid Bilal'in doğum veya ölüm tarihi değişmektedir.

Tüm bu bilgileri göz önüne aldığımızda doğum tarihinin 650 yılına ya-

²⁹ Mehmet Şakir Ülkütaşır, “Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser: Alaüddin Camii”, *Türk Etnografya Dergisi* 15 (1976), 143; Muhammed Berberoğlu, *Beylikler Döneminde Sinop* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2010), 78; Cevdet Yakupoğlu, “Selçuklular ve Beylikler Döneminde Sinop Zaviyeleri”, *Sinop İli Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 15-18 Mayıs 2013 Sinop*, (01 Ocak 2015), 105; Levent Payzın vd., “Sinop'ta Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalarla Örnek: Çeçe Sultan”, *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı / Sinop Culture and Tourism Symposium Proceedings 2* (2022), 953.

³⁰ Payzın vd., “Sinop'ta Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalarla Örnek”, 954.

³¹ Çek, “Sinop İli Çevresinden Üç Menkıbevi Kahraman ve Etraflarında Oluşan Anlatı Geleneği”, 106. Not: Çek, bu silsileyi şu şekilde dipnot vererek aldığı kişiyi ifade etmiştir. (K.K.1) Kerim Ergin; Emekli Memur, Yaş 67, Gerze

³² (İİ), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024).; Baba - Karaağaç, “Sinop'ta Bir Peygamber Torunu”, 654.

³³ Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8.

kın bir zaman dilimi olabileceğini ve 700 yıllarına yakın bir süreçte de İstanbul kuşatması için Türkistan'a yolculuk yapıp, asker topladığını söyleyebiliriz. Sinop'a gelmesi 716 yıllarında olduğu ve ölüm tarihi olarak da 716/717 tarihi tahmin edilirse rivayetlerin makul bir çerçevesi çizilmiş olacaktır.

2.Türbesi

Türbe ile ilgili üç yer ismi geçmektedir. Asıl mezarı Sinop'ta bulunmakla birlikte Siirt ve Batman'da makam türbesi bulunduğu ifade edilmektedir.³⁴ Batman'da bulunan makam türbesi ile ilgili farklı görüşler olup, oranın Seyyid İbrâhim Bilal ile ilgili olmadığı iddia edilmektedir.³⁵ Bu durumda Seyyid İbrâhim'in iki türbesi olduğu -Batman'daki makam türbesi ve Sinop'ta bulunan asıl türbesi- söylenebilir. Cevdet Yakupoğlu, 2013 yılında bir sempozyumda Seyyid Bilal'in kabrinin Sultan Alaaddin Camii bahçesinde olduğunu ifade etmiştir.³⁶ Yazar, bu bilgiyi neye dayandığını belirtmemekte ancak 2007 yılında yazdığı doktora tezinde Alaaddin Camii yakınında olduğunu söylemektedir.³⁷ Seyyid Bilal'in türbesi günümüzde Sinop Ada Mahallesinde bulunmaktadır. Türbe, Cezayirli Ali Paşa Caminin sol tarafında olup³⁸ giriş cami içerisinde sol taraftan açılan kapıdan yapılmaktadır.

³⁴ Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8; Öztoprak, "Seyyid Bilâl Hakkında Bilinenler ve Araştırılması Gerekenler" (28 Ekim 2013); Fatma Türker, "Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşlarında Yazı ve İçerik", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 1099.

³⁵Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 650; Ayrıca Bkz. Abdurrahman Adak, "Güneydoğu Anadolu'da Seyyidler", *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* IV/3 (2004), 383-395; Görkem Duran Gültekin vd., "Üç Ziyaret Üç Menkıbe: Şeyhbal, Şeyh Zilan, Seyit Bilal Batman Halk Kültüründe Ziyaret Yerleri", *Geçmiş Bugün Gelecek Batman: Uluslararası Batman Sempozyumu*, (2022), 358-369; Doğru Haber (DH), "Batman'da Seyit Bilal Türbesine ziyaretçi akını", *Kültür ve Sanat* (15 Ekim 2024).

³⁶ Yakupoğlu, "Selçuklular ve Beylikler Döneminde Sinop Zaviyeleri", 105.

³⁷ Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi -XIII-XV. yüzyıllar-* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2007), 333.

³⁸ Fatih Güldal, *Fetih'ten Osmanlılara kadar Sinop şehri tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2003), 89.

Emir Gazi Tayboğa, Sinop ve çevresinde bulunan Türk boyu Çepnilerin beyi olup³⁹ bölge muhafız kuvvet komutanıdır. Mehmet Caca (Çeçe Sultan) ile kardeş olması Tayboğa'nın Türk olduğunu göstermektedir.⁴⁰ Emir Gazi Tayboğa'nın Seyyid Bilal'in yeğeni olduğu iddia edilmektedir.⁴¹ Fakat bu akrabalık ilişkisinin doğru olmayıp güvenilir kaynaklarda bu şekilde geçmediği ifade edilmektedir.⁴² Emir Gazi Tayboğa'dan önce Seyyid Bilal'in türbesinin varlığı bilinmekle beraber fizikî yapısı hakkında bilgi bulmak zordur. Ancak Tayboğa ile beraber türbenin daha belirgin hale getirildiği ve ziyaretgah olarak işlerlik kazandığı ifade edilebilir.⁴³ Türbenin Tayboğa tarafından belirgin hale getirilmesinden sonra Ali Paşa tarafından onarıldığı kesin görülmektedir.⁴⁴ Kitabelerde türbenin Tayboğa'nın oğlu tarafından inşa edildiği geçmektedir.⁴⁵ Tayboğa'nın mezarı da Seyyid Bilal'in hemen yanındadır.⁴⁶ Bu bilgiler Seyyid Bilal hazretlerinin türbesinin inşa sürecini göstermektedir. Türbenin ilk zamanlardan beri var olduğu ancak Tayboğa tarafından belirginleştirildiği, oğlu tarafından da son şeklinin verildiği anlaşılma-

³⁹ Arzu Özbek, *Batı Karadeniz Bölgesi'nde Selçuklu hâkimiyeti* (Sinop: Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2019), 123.

⁴⁰ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser", 146; Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi -XIII-XV. yüzyıllar-*, 116; Zekiye Tunç - Arzu Özbek, "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 48 (20 Nisan 2020), 302.

⁴¹ Payzın vd., "Sinop'ta Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalarla Örnek", 954.

⁴² Payzın vd., "Sinop'ta Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalarla Örnek", 954.

⁴³ Deniz Esemeli, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1990), 114; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 655. Ayrıca Bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sinop/gezilecekyer/seyit-bilal-turbesi>

⁴⁴ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser", 146; Oka Sezen Doğançili - Ercan Karaçar, "Sinop İlinde Yer Alan Camii ve Medreselerin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* 2 (2018), 694.

⁴⁵ Berberoğlu, *Beylikler Döneminde Sinop*, 75; Sevde Burcu Yurdakul, *Sinop İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2012), 55; Özbek, *Batı Karadeniz Bölgesi'nde Selçuklu hâkimiyeti*, 123.

⁴⁶ Tunç - Özbek, "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI", 303; Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser", 146.

tadır.⁴⁷

Türbenin içerisinde Seyyid Bilal’i şehit eden Sinop Tekfuru’nun mezarı da Seyyid Bilal Hazretlerinin yanında,⁴⁸ türbenin ilk girişinde bulunmaktadır. Tekfur’un, Seyyid Bilal’i şehit ettiği için pişman olduğu ve vasiyetinde türbenin girişine defnedilmek istediği, böylece affedilmeyi umduğu bilgileri bulunmakla beraber onun Müslüman olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁹ Kendisinin pişman olması ve Seyyid Bilal Hazretlerinin yanına defnedilmeyi istemesi bize onun Müslüman olma ihtimalini göstermektedir. Fakat ortada Müslüman olduğuna dair kesin bir delil bulunmamaktadır.

Osmanlı Devleti, Seyyid Bilal ve soyuna ihtimam göstermiş, birçok defa türbesini restorasyondan geçirmiştir.⁵⁰ Günümüzde hem türbe hem cami ziyaret edilen bir mekân olarak varlığını sürdürmeye ve inanç turizmi açısından değerini korumaya devam etmektedir.⁵¹ Diğer bölgelerdeki sahâbî veya büyük zatların türbelerinin ziyaretçi sayısına bakıldığında Seyyid Bilal Hazretlerinin türbesine olan ziyaretin az olduğu gözlemlenmektedir. Bunun sebebi olarak türbenin sadece ziyaret edilen bir mekân olması olarak görülmesi ve çevresinde vakıf, aşevi gibi kurumların olmayışı da etkili olmuş olabilir.

3. Katıldığı Kuşatmalar

Seyyid Bilal Hazretleri, Hz. Peygamber’in sözü olan İstanbul’un fethi

⁴⁷ Mimar Fulya Üstün, *Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19. Yy. Sonuna Kadar)* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008), 31.

⁴⁸ Dikici, “Osmanlı Dönemindeki Sinoplu Âlim ve Edipler”, 733.

⁴⁹ (ESB), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024).; Anonim, “Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri”. Not: Eser hakkında 18. Dipnotta bilgi vardır.

⁵⁰ Ayhan Işık, “Sinop’un Manevi Mimarları: Sinop Seyyidleri ve Nakübü’l-Eşrâf Kaymakamları”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu II* (2018), 941; Işık, “Sinop’ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”, 247; “Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) No. 149 Gömlek No. 41”, 11 Temmuz 1314; “Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) No. 194 Gömlek No. 28”, 07 Mayıs 1317.

⁵¹ Sak vd., “Seyit Bilal Türbe ve Cami’sini Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma”, 641.

ile alakalı hadisteki⁵² müjdeye nâil olabilmeyi arzu etmiştir. Seyyid Bilal, Ömer b. Abdülazîz hilafetinde İstanbul'un fethedilmesi için beşinci kez kuşatma hazırlıklarına katılarak, bu savaşa iştirak etmek istemiştir. Orta Asya'dan birçok gönüllü asker toplamıştır.⁵³ Bu askerler arasında Türk savaşçıları da bulunmaktadır. İstanbul'a kısa zamanda ulaşmak için Karadeniz'i kullanmak isteyen Seyyid Bilal, hava şartları nedeniyle Sinop limanına vararak dinlenmek istemiştir. Vergisini vermesine rağmen Sinop tekfurunun saldırısına uğrayıp başı kesilerek şehit edilmiştir.⁵⁴

Kaynaklarda söz konusu kuşatmanın dördüncü kez olduğu ifade edilmektedir.⁵⁵ Dördüncü kez olan kuşatma Abbasîler devrinde olup 782 yılında gerçekleşmiştir.⁵⁶ Kuşatmalar için verilen tarihlerde ve halife isimlerinde uyumsuzluk olduğu görülmektedir.

Ömer b. Abdülazîz 717-720 yılları arasında halifelik yapmıştır.⁵⁷ Halifeliği sürecinde iç huzuru sağlama gayretinde olmuştur.⁵⁸ Bu nedenle de askerî faaliyetleri durdurarak seferde olan orduyu geri çağırmıştır. Bu ordulardan

⁵² لَتَفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ فَلَنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَلِنَعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ. *“İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur.”* Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmail el-Buhârî, *et-Târihü'l-Kebîr*, thk. Muhammed İbn Sâlih İbn Muhammed ed-Dibâsî (Riyad: en-Nâşirü'l-Mütemeyyiz, 2019), 1/81; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned (Şâkir)*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 1995), 4/335.

⁵³ Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8; Tunç - Özbek, “SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI”, 299.

⁵⁴ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi -XIII-XV. yüzyıllar-*, 333; Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8; Tunç - Özbek, “SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI”, 299; (İİ), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024).

⁵⁵ (İİ), “Seyyid Bilâl” (15 Ekim 2024)..

⁵⁶ Hakkı Dursun Yıldız, “Abbâsîler (Siyasî Tarih)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/36; İlimge (İ), “Müslümanların İstanbul Kuşatmaları”, *İslam Tarihi* (15 Ekim 2024).

⁵⁷ İsmail Yiğit, “Ömer b. Abdülazîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/53; Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi 3 (Emeviler Dönemi)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 197.

⁵⁸ Apak, *İslam Tarihi*, 201.

birisi de İstanbul'u kuşatan Mesleme b. Abdülmelik'in ordusudur.⁵⁹

Emevîler dönemine bakıldığında üç kuşatmanın 669, 674-680, 716-717 yılları arasında olduğu görülmektedir.⁶⁰ İstanbul kuşatmasının Ömer b. Abdülazîz ile başladığı ifadesi pek mümkün görünmemekte olup, başarısız olan bir askeriye'nin geri çekildiğini de kaynaklar bize söylemektedir.⁶¹ Çoşkun Baba ve Muhammed Karaağaç, Seyyid Bilal'in 717 yılında gerçekleşen kuşatmaya katıldığını ve bunun tarihî gerçeklerle daha uyumlu olduğunu ifade etmektedirler.⁶²

Seyyid Bilal hakkında bilgi verilen kaynaklarda 675 yılında İstanbul kuşatması için asker topladığı ifade edilmektedir.⁶³ Onun Emevîler'in İstanbul'un ikinci kuşatması için asker topladığı, bu nedenle bahse konu dönemin Ömer b. Abdülazîz'in halifelığında olmadığı söylenebilir. Aynı şekilde üçüncü kuşatma için asker topladığı öngörülse bile Karaağaç'ın ifadesi ile Ömer b. Abdülazîz'in hilafeti sırasında bu kuşatmalara katıldığını söylemek zordur.⁶⁴ Ancak Ömer b. Abdülazîz'in, Süleyman b. Abdülmelik (ö. 99/717) zamanında vezir olduğu⁶⁵ ve onun, bu kuşatmada komutan olabileceği veya en azından kuşatma ile alakadar olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Seyyid

⁵⁹ Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz", 34/53; Ahmet Sefa Özkaya, *İstanbul'un Fethi ve İmam-Zâde Mehmed Es'ad Efendi'nin Târih-i Feth-i Kostantîniyye'si* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2018), 85.

⁶⁰ İsmail Yiğit, "Emevîler (Siyasî Tarih)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/89,92; İmamzâde Mehmet Esad Efendi, *Değeri ve tesiri Açısından Fetih Hadisi ve Feth-i Kostantîniyye*, ed. Necdet Yılmaz (İstanbul: Dâruhâdis, 2002), 90, 91; (İ), "Müslümanların İstanbul Kuşatmaları" (15 Ekim 2024); Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (HÜEF), "Müslümanlar ve İstanbul", *Yayınlarım/ Akademik Yayınlarım* (15 Ekim 2024).

⁶¹ Yiğit, "Emevîler", 11/92; İsmail Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/80; Esad Efendi, *Fetih Hadisi*, 91; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk (Târihu't-Taberî)*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Mısır: Dâru'l-Maârif, 1967), 6/532.

⁶² Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 654.

⁶³ (ESB), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024).; (İİ), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024)..

⁶⁴ Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 654.

⁶⁵ İmadüddîn İsmail İbn Ali İbn Mahmûd İbn Muhammed İbn Ömer İbn Şahinşâh İbn Eyyûb Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, (Mısır: el-Matbaatü'l-Hüseyniyye el-Misriyye, ts.), 1/200; Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", 38/81.

Bilal'in Süleyman b. Abdülmelik hilafetinde Ömer b. Abdülazîz'in komutanlığı veya gözetiminde kuşatmalara katıldığı ifade edilebilir.

716 yılında başlayan üçüncü kuşatma Süleyman b. Abdülmelik zamanında gerçekleşmiştir.⁶⁶ Süleyman'ın İstanbul seferine katılma arzusunu tetikleyen sebeplerden birisi, bir grup âlimin Peygamber ismi taşıyan birinin İstanbul'u fethedeceğini söylemeleridir.⁶⁷ Bu âlimler içerisinde Seyyid Bilal'in ve vezir olması sebebiyle Ömer b. Abdülazîz'in olması da mümkün görünmektedir.⁶⁸ Bu durumda rivayetlerde geçen Ömer b. Abdülazîz'in hilafetindeki kuşatmaya katıldığı ifadesi onun hilafetinde değil, döneminde diyerek onun komutanlığında veya vezirliği sırasında olduğunu ifade etmek daha doğru olabilir. Bilgi aktarımlarındaki bazı kopukluklar nedeniyle günümüz kaynaklarına yanlış aksettirilmiş olması mümkündür.

Seyyid Bilal Hazretleri'nin, kuşatma için değil Halifenin kuşatmayı durdurması için erzak göndermek üzere görevlendirilen destek birliği olarak Orta Asya'ya giderek gönüllü asker toplamak amacıyla yolculuğa çıktığı söylenebilir.⁶⁹ Bu durum biraz daha anlaşılabilir bir tahmin olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekfur, Müslümanların zaman zaman İstanbul'u kuşattığını bildiği için Seyyid Bilal Hazretlerinin de oraya destek için gittiğini düşünerek Seyyid Bilal'e vergi karşılığında dokunmayacağına ve her türlü güvenlik tedbirini alacağına dair sözünde durmak yerine saldırıya geçmiştir.⁷⁰ Bu söylem tekfurun Seyyid Bilal'in konaklamasına izin verirken savaş için yolculuk yapmadıklarını düşünerek izin verdiği ve bir şüphe ile onlara saldırı-
ğını göstermektedir. Bu durum bize Seyyid Bilal Hazretlerinin kuşatma için

⁶⁶ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, 1/200; Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", 38/80; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 654.

⁶⁷ Büyük İstanbul Tarihi (BİT), "Fetih Hadisi ve Müslümanların İstanbul Kuşatmaları", *Yazarlar/ Mustafa Sabri Küçükaşcı* (15 Ekim 2024).

⁶⁸ Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, 1/200; Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", 38/81.

⁶⁹ Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 654; Öztoprak, "Seyyid Bilâl Hakkında Bilinenler ve Araştırılması Gerekenler" (28 Ekim 2013); Kuşatma çok şiddetli geçtiği ve askerlerin erzaklarında sıkıntılar yaşandığı ifade edilmektedir. Mustafa S. Küçükaşcı, "Sahabelerin İstanbul Seferleri", *Aydos Kalesi ve İstanbul'un Fethi Sempozyum Bildirileri*, (2011), 66.

⁷⁰ Erleli, *Evlîyalar Ansiklopedisi*, 10/ 1-32; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 652; (İİ), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024).

değil kuşatma ordusuna erzak götürmek için gittiğini gösterir. Böylece rivayetlerdeki kuşatma için gittiği ifadesi, yazarlara ait olup 675 yıllarından sonra Orta Asya'ya giderek oralarda bulunduğu, daha sonraki süreçte Ömer b. Abdülazîz'in vezirliğini yaptığı, Süleyman b. Abdülmelik'in kuşatma emri verdiğinde Orta Asya'da hazırlık yaptığı söylenebilir. Fakat kuşatmanın başarısız olması⁷¹ nedeniyle Ömer b. Abdülazîz tarafından ordunun geri çekilmek istenmesi⁷² ve kalan askerlerin de açlıktan ölmemesi için destek gönderilmesi amacıyla Orta Asya'da bulunan Seyyid Bilal'e haber gönderilip, gemi ile İstanbul yakınlarına varması istenmiş olması⁷³ daha muhtemeldir.

4. Sinop Limanına Varışı

Seyyid Bilal, Halife ile yapılan toplantının ardından üzerine düşen görevi yerine getirmek için beraber olduğu kimselerle hazırlık yaparak Horasan'a doğru yolculuk yaptı. Yolculuk esnasında birçok sıkıntı ile karşılaşsa da askerî tecrübesi sayesinde her bir problemi aşmayı başardı. Orta Asya'da gönüllü asker toplamak için büyük çaba sarfetti. İstanbul'un fethinin öneminden, Peygamberin müjdesinden ve cihadın değerinden bahsederek kısa zamanda büyük bir ordu oluşturdu. İstanbul kuşatmasına kısa zamanda yetişebilmek için Karadeniz üzerinden gitmeyi planlayarak gemiler yaptırdı. Deniz yolculuğu sırasında bir fırtınaya yakalandılar. Askerlerin deniz yolculuğu tecrübesi olmaması nedeniyle gemi hakimiyeti iyice zorlaşınca her biri korkmaya başlamıştı. Seyyid Bilal, komutanlığı elinde bulundurması nedeniyle askerlerini cesaretlendirmek için onlara şöyle dedi:

"Korku kadınlara, ümitsizlik de kafirlere mahsustur. Siz ise Allah yolunda nice çölleri, geçit vermeyen dağları aşan cengâver mücâhidlerin torunlarısınız. Allahü Teâlâ'nın dînine hizmet edenin yardımcısı Allah'tır. Hak yolda cihâd edene O'nun yardım ve inâyeti haktır ve muhakkaktır. Ümitvâr olun, cenâb-ı Hakk'a güvenin kardeşlerim."

⁷¹ et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, 6/532; Yiğit, "Emevîler", 11/92; Esad Efendi, *Fetih Hadisi*, 91; Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", 38/80.

⁷² Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz", 34/53; Özkaya, *İstanbul'un Fethi*, 85.

⁷³ Küçükbaşcı, "Sahabelerin İstanbul Seferleri", 66; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 654.

Seyyid Bilal konuşmasının akabinde kendisi de dua etmeye başladı. Bir limanın görünmesiyle her biri şükür secdesine varmıştı. Seyyid Bilal, Liman'a inerek oranın yöneticisi ile konuşup konaklamak istediklerini söylemek üzere geriye kardeşi Ali Ekber'i bırakarak gemiden ayrıldı.

Seyyid Bilal, Sinop'un valisi konumunda olan Tekfur ile görüşerek amaçlarının konaklamak olduğunu ve gemideki hastaları tedavi etmek için buraya geldiklerini ifade ederek gerekli vergiyi de vereceklerini söyledi. Tekfur, gerekli tedbirleri alacağını ve burada konaklayabileceklerini söyleyerek Seyyid Bilal ile anlaşmaya vardı.⁷⁴

Seyyid Bilal'in Sinop'a gelişi ile ilgili bilgileri doğrulayacak herhangi bir tarihî kaynak bulunmamaktadır. Burada anlatılanların menkıbe ihtimali olmakla beraber Seyyid Bilal Hazretlerinin Sinop'a geldiği bir hakikattir. Bu nedenle burada zikredilen olayların gerçekleşmesi mümkündür.

5. Kerameti

Kaynaklarda rivayet edildiğine göre Seyyid Bilal, Tekfur tarafından başı kesilerek şehit edilince başını yerden alarak Sinop Valiliğın bulunduğu meydan kapısından türbesinin olduğu yere kadar yürüyerek çıkmıştır.⁷⁵ Bazı kaynaklarda ise başının kesilmesinden sonra başını koltuğunun altına kıştırıp Tekfura doğru yürüyerek birkaç adım sonra tekrar yere düştüğü ifade edilmektedir.⁷⁶ Bu keramet karşısında Tekfur hayrete kapılarak öldürdüğü insanın Allah katında değerli bir kimse olduğunu anlamıştır. Pişmanlığını ise; Seyyid Bilal Hazretlerinin türbesinin yapılmasını ve kendi mezarını insanların üstünden geçmesini sağlamak amacıyla türbenin girişine koymalarını

---

⁷⁴ Erleli, *Evlilyalar Ansiklopedisi*, 1-32; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 651; Dikici, "Osmanlı Dönemindeki Sinoplu Âlim ve Edipler", 732; Ayrıca Bkz. (İİ), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024); (ESB), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024).

⁷⁵ Esemeli, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, 113; Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8; Üstün, *Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi*, 32.

⁷⁶ Tunç - Özbek, "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI", 299; (İİ), "Seyyid Bilâl" (15 Ekim 2024).

emrederek ifade etmiştir.⁷⁷

Bu olaydan sonra 611/1214 yılında Sinop Selçuklular tarafından ele geçirilince Tekfurun üzerinden açılan kapının yönü değiştirilip cami içerisine alınmış⁷⁸ ve şu anki haline getirilmiştir. Seyyid Bilal türbesinin ne zaman yapıldığını aslî kaynaklardan bulmak zor olmakla beraber günümüze ulaşan mevcut eserin Tayboğa sandukasına göre 1297 tarihinde inşa edildiği görülmektedir. Tayboğa'nın türbeyi yapıp yapmadığı belli olmasa da günümüze ulaşmasında ve ziyaretgâh olarak işlerlik kazanmasında önemli bir rol üstlendiği bir gerçektir.⁷⁹ Ondan önce türbenin varlığı bilinmekle beraber derli toplu bir türbenin olmadığı tahmin edilebilir.

Sonuç

Seyyid Bilal, Anadolu'nun zenginliğini oluşturan bahtiyarlardan ve Sinop'un mânevî mimarlarından. Sinop'ta medfûn bir veli, Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olup, Sinop'ta şehit edilen bir mücahittir. Türkiye'de bulunan evliyalar içerisinde Peygamber Efendimiz'e soy derecesi en yakın kişi olması yönüyle mânevî kıymeti büyüktür. Neslinden birçok sima temayüz ederek ismini günümüze kadar ulaştırmıştır.

Bu çalışma, Seyyid Bilal hakkındaki bilgilerin tarihî veriler ışığında ve güncel çalışmalar vasıtası ile daha ilmi hale getirilmesine katkı sunmak amacıyla ortaya konulmuştur. Çalışma, kaynaklarda geçen Seyyid Bilal hakkındaki bilgilerin, farklı veriler ışığında tahlil edilmesi ile gerçekleştirmiştir.

Kaynaklarda Seyyid Bilal'in doğduğu ve vefat ettiği tarihlerle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Peygamber Efendimiz'in torunu Hz. Hüseyin'in altıncı göbekten nesli olduğu ifade edilmektedir. Ancak tahminî bir bilgi olarak onun 650 yıllarında doğduğu ve 716/717 yıllarında vefat ettiğini

⁷⁷ Esemeli, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, 114; Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, 8-9; Tunç - Özbek, "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI", 299; Üstün, *Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi*, 32.

⁷⁸ Tunç - Özbek, "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI", 299.

⁷⁹ Esemeli, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, 114; Baba - Karaağaç, "Sinop'ta Bir Peygamber Torunu", 655.

söylemek mümkündür. Kabri, Sinop'ta Cezayirli Ali Paşa Camiinin bitişiğinde bulunmakta olup daha sonra türbe haline getirilmiştir.

Kaynaklar incelendiğinde Seyyid Bilal'in efsanevî şahsiyet olmasından öte tarihî ve gerçek bir sima olduğu ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber'e varan soy silsilesi tam tespit edilememekle beraber Hz. Hüseyin soyundan gelenlerin hayatları araştırılarak bir soy silsilesi ortaya koymak mümkün olabilir. Aynı şekilde soy olarak kendilerini Seyyid Bilal'e nispet eden kişilerin soy kütüğünün ortaya konulması Seyyid Bilal hakkında gerçek bilgilerin ortaya konulmasını sağlayacaktır.

Seyyid Bilal, Emevîler döneminde yaşamış ve Süleyman b. Abdülmelik ile Ömer b. Abdülazîz devrinde İstanbul kuşatması için hazırlıkta bulunmuştur. İstanbul'un ikinci ile üçüncü kuşatmasına katkı sunmak için Orta Asya'da asker toplayarak, Karadeniz üzerinden yolculuğa çıkıp Sinop'a ulaşmıştır. Sinop'ta kaldığı sırada vergisini vermesine rağmen Tekfur'un ihanetine uğrayarak şehit edilmiştir.

Seyyid Bilal, Tekfur ile savaşırken askerlerine büyük bir cesaret vermiştir. Fakat askerlerin yorgun, hasta ve yaralı olması nedeniyle çarpışmada başarısız olunmuştur. Tekfur, Seyyid Bilal Hazretlerinin başını vurarak yere düşürmüştür. Seyyid Bilal bir keramet ile savaşın olduğu Meydankapı'da başını yerden alıp bugünkü türbesinin olduğu yere kadar yürümüştür. Bu durumu gören Tekfur, büyük bir zâtı öldürdüğünü anlayarak üzüntüsünü ifade etmek için cenazelerin İslâmî usullerle defnedilmesine izin vermiştir. Kendisi de pişmanlığını ifade etmek için Seyyid Bilal Hazretlerinin yanına gömülerek kapıdan geçenlerin kendisini çiğnemesini istemiştir.

Selçuklular şehri aldıkları zaman kapının yerini değiştirmişlerdir. Daha sonraki süreçlerde türbenin hemen yanına bir cami inşa edilmiş olup, türbeye girişler cami içerisinden gerçekleşmektedir. Tarihî süreçte gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar türbeye ihtimam göstermiş olup restorasyon ve vakıf hizmetleri gibi hizmetleri yapmaktan geri durmamışlardır. Günümüzde sadece ziyaretgâh ve bir cami olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça

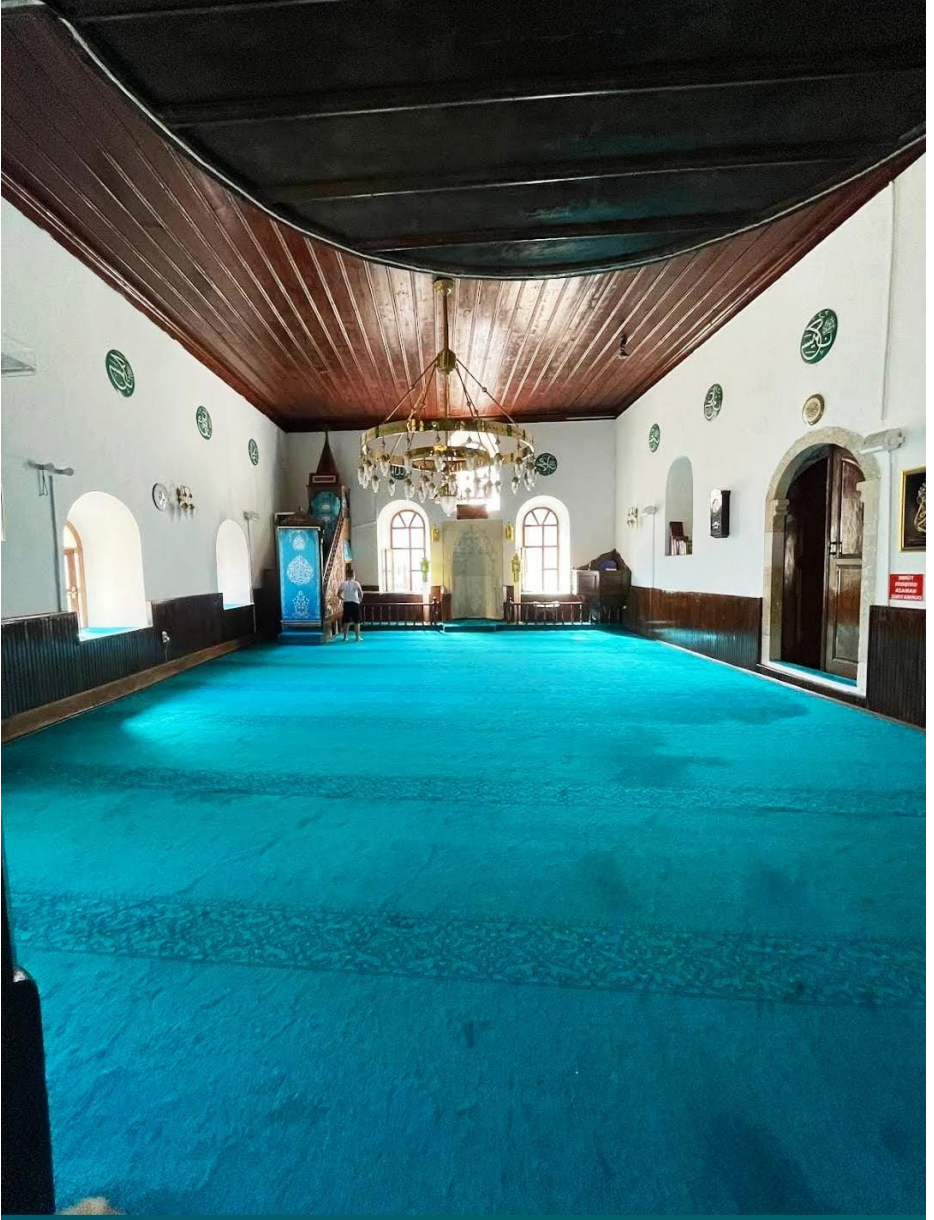
- Adak, Abdurrahman. “Güneydoğu Anadolu’da Seyyidler”. *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* IV/3 (2004), 383-395.
- Akman, Ayşe. “Sinop İlinin Bazı Yerlerinde Geleneksel Takvim ve Meteoroloji Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* 1 (2018), 305-320.
- Algül, Hüseyin - Azamat, Nihat. “Emîr Sultan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslâm Tarihi 3 (Emeviler Dönemi)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Baskı., 2012.
- Baba, Coşkun - Karaağaç, Muhammet. “Sinop’ta Bir Peygamber Torunu: Seyyid İbrahim Bilal”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* 2 (2018), 649-657.
- Berberoğlu, Muhammet. *Beylikler Döneminde Sinop*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2010.
- (BİT), Büyük İstanbul Tarihi. “Fetih Hadisi ve Müslümanların İstanbul Kuşatmaları”. *Yazarlar/ Mustafa Sabri Küçükaşçı*. 15 Ekim 2024. <https://istanbultarihi.ist/54-fetih-hadisi-ve-muslumanlarin-istanbul-kusatmalari>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmail el-. *et-Târîhü'l-Kebîr*. thk. Muhammed İbn Sâlih İbn Muhammed ed-Dibâsî. 12 Cilt. Riyad: en-Nâşirü'l-Mütemeyyiz, 1. baskı., 2019.
- Çek, Songül. “Sinop İli Çevresinden Üç Menkıbevi Kahraman ve Etraflarında Oluşan Anlatı Geleneği”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 5/12 (15 Kasım 2017), 103-114. <https://doi.org/10.33692/avrsyad.510572>
- Daftary, Farhad. “Muhammed b. İsmâil el-Mektûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/544-545. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- (DB), Diyanet Haber. “Anadolu’nun İlk Şehidi Dualarla Anıldı”. *Haberler /Sinop Müftülüğü*. 15 Ekim 2024. <https://www.diyanehaber.com.tr/anadolunun-ilk-sehidi-dualarla-anildi>
- (DH), Doğru Haber. “Batman’da Seyit Bilal Türbesine ziyaretçi akını”. *Kültür ve Sanat*. 15 Ekim 2024. <https://dogruhaber.com.tr/haber/184915-batmanda-seyit-bilal-turbesine-ziyaretci-akini/>
- Dikici, Recep. “Osmanlı Dönemindeki Sinoplu Âlim ve Edipler”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* 2 (2018), 723-737.
- Doğancılı, Oka Sezen - Karaçar, Ercan. “Sinop İlinde Yer Alan Camii ve Medreselerin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* 2 (2018), 691-701.
- (E), Evliyalarımız. “Seyyid Bilal Hazretleri”. *Evliyalar*. 15 Ekim 2024. <http://www.evliyalarimiz.com/seyyid-bilal-hazretleri>
- Ebû'l-Fidâ, İmâdüddîn İsmail İbn Ali İbn Mahmûd İbn Muhammed İbn Ömer İbn

- Şahinşâh İbn Eyyûb. *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*. 4 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Hüseyniyye el-Mısıriyye, 1. Baskı., ts.
- Erleli, H. Ş. *Evlîyalar Ansiklopedisi*. 12 Cilt. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2. Baskı., 1993.
- Esad Efendi, İmamzâde Mehmet. *Değeri ve tesiri Açısından Fetih Hadisi ve Feth-i Kostantîniyye*. ed. Necdet Yılmaz. İstanbul: Dârulhadis, 2002.
- (ESB), Ehli Sünnet Büyükleri. “Seyyid Bilâl”. *Kitaplar/Ansiklopediler*. 15 Ekim 2024. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Evlîyalar-Ansiklopedisi/Detay/Turkiye-Sinop-SEYYID-BILAL/567>
- Esemenli, Deniz. *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1990.
- (GH), Google Haritalar. “Sinop Seyyid Bilal Camii ve Türbesi”. *Haritalar*. 15 Ekim 2024. https://www.google.com.tr/maps/place/Sinop+Seyyid+Bilal+Camii+ve+T%C3%BCrbe-si/@42.025385,35.1589469,17z/data=!4m8!3m7!1s0x408f12e10d2bf42d:0xb4df663d37b8ee48!8m2!3d42.025381!4d35.1615218!9m1!1b1!16s%2Fg%2F1vb161tf?hl=tr&entry=tту&g_ep=EgoyMDI0MTAwOS4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D
- Güldal, Fatih. *Fetih'ten Osmanlılara kadar Sinop şehri tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2003.
- Gültekin, Görkem Duran vd. “Üç Ziyaret Üç Menkıbe: Şeyhbal, Şeyh Zilan, Seyit Bilal Batman Halk Kültüründe Ziyaret Yerleri”. *Geçmiş Bugün Gelecek Batman: Uluslararası Batman Sempozyumu*, 358-369.
- (HB), Haber Türk. “Sinop’un Eyüp Sultan’ı: Başını vermeyen şehit Seyyid İbrahim Bilâl Hazretleri”. *Haberler/ Yerel Haberler*. 15 Ekim 2024. <https://www.haberturk.com/sinop-haberleri/84153496-sinopun-eyup-sultani-basini-vermeyen-sehit-seyyid-ibrahim-bilal-hazretleri>
- (HÜEF), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. “Müslümanlar ve İstanbul”. *Yayınlarım/ Akademik Yayınlarım*. 15 Ekim 2024. <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~unan/akademik34.html>
- (İ), İlimge. “Müslümanların İstanbul Kuşatmaları”. *İslam Tarihi*. 15 Ekim 2024. <https://www.ilimge.com/muslumanlarin-istanbul-kusatmalari>
- İbn Hanbel, Ahmed. *el-Müsned (Şâkir)*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 20 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadis, 1. Baskı., 1995.
- Işık, Ayhan. “Bektaşiliğin Yasaklanmasının Önemli Aktörlerinden Şeyhülislam Yâsincizâde Abdülvehhap Efendi’nin İlmî ve Siyasî Etkinliği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 12/5 (2023), 2887-2908.
- (İİ), İslami İlimler. “Seyyid Bilâl”. *Evlîyalar*. 15 Ekim 2024. <http://www.islamilimleri.com/Ktphn/Kitablar/19/Html/10Cild/3/29.htm>

- Işık, Ayhan. “Seyyid Bilal, Çeçe Sultan ve Sinop Seyyidleri = Sayyid Bilal, Çeçe Sultan and Sayyids from Sinop”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi / The Journal of Alevi Studies* 16 (2018), 69-110.
- Işık, Ayhan. “Sinop’ta Medfun Seyyid Bilal ve Neslinin İlim ve Kültürel Hayatına Katkıları”. ed. Ercan Karaçar - Doğan Fırıncı. *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı / Sinop Culture and Tourism Symposium Proceedings 1* (2022), 247-260.
- Işık, Ayhan. “Sinop’un Manevi Mimarları: Sinop Seyyidleri ve Nakibü’l-Eşrâf Kaymakamları”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu II* (2018), 933-950.
- İpşirli, Mehmet. “Abdülvehhâb Efendi, Yâsincizâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/285-286. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- İpşirli, Mehmet. “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/297-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “Ali er-Rızâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/436-438. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Küçükaşçı, Mustafa S. “Sahabelerin İstanbul Seferleri”. *Aydos Kalesi ve İstanbul’un Fethi Sempozyum Bildirileri*, 57-70.
- Özbek, Arzu. *Batı Karadeniz Bölgesi’nde Selçuklu hâkimiyeti*. Sinop: Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2019.
- Özcan, Tahsin. “Seyyid Mehmed Emin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/69. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Özkaya, Ahmet Sefa. *İstanbul’un Fethi ve İmam-Zâde Mehmed Es’ad Efendi’nin Târîh-i Feth-i Kostantîniyye’si*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2018.
- Öztoprak, Mustafa. “Seyyid Bilâl Hakkında Bilinenler ve Araştırılması Gerekenler”. <https://www.vitrinhaber.com/seyyid-bill-hakkinda-bilinenler-ve-arastirilmesi-gerekenler>. 28 Ekim 2013
- Payzın, Levent vd. “Sinop’ta Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalarla Örnek: Çeçe Sultan”. *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı / Sinop Culture and Tourism Symposium Proceedings 2* (2022), 949-966.
- Pazarbaşı, Erdoğan. “Mehmed Efendi, Vanî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/458-459. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Sak, Melike vd. “Seyit Bilal Türbe ve Cami’sini Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 639-647.
- (SV), T.C Sinop Valiliği. “Anadolunun İlk Şehidi Seyid Bilal Hazretleri Ulusal Basında”. *SINOP VALİLİĞİ*. 15 Ekim 2024. <http://www.sinop.gov.tr/anadolunun-ilk-sehidi-seyyid-bilal-hazretleri-ulusal-basinda#>
- Taberî, Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk (Târîhu’t-Taberî)*. thk.

- Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Maârif, 2. Baskı., 1967.
- Tayşi, Mehmet Serhan. "Feyzullah Efendi, Seyyid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- (TKP), Türkiye Kültür Portalı. "Çeçe Sultan Türbesi". *İllere Özel/Sinop*. 15 Ekim 2024. <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/sinop/kulturenvanteri/cece-sultan-turbesi>
- Tunç, Zekiye - Özbek, Arzu. "SİNOP'TA SELÇUKLU MİRASI". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 48 (20 Nisan 2020), 285-312. <https://doi.org/10.21563/sutad.856661>
- Türker, Fatma. *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2011.
- Türker, Fatma. "Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşlarında Yazı ve İçerik". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu 2* (2018), 1097-1108.
- Ülkütaşır, Mehmet Şakir. "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser: Alaüddin Camii". *Türk Etnografya Dergisi* 15 (1976), 117-124.
- Üstün, Mimar Fulya. *Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19. Yy. Sonuna Kadar)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2008.
- Yakupoğlu, Cevdet. *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi -XIII-XV. yüzyıllar-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2007.
- Yakupoğlu, Cevdet. "Selçuklular ve Beylikler Döneminde Sinop Zaviyeleri". *Sinop İli Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 15-18 Mayıs 2013 Sinop*.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbâsiler (Siyasî Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/31-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yiğit, İsmail. "Emevîler (Siyasî Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/87-104. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yiğit, İsmail. "Ömer b. Abdülazîz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/53-55. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yiğit, İsmail. "Süleyman b. Abdülmelik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/80-81. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yurdakul, Sevdâ Burcu. *Sinop İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2012.
- "Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) No. 149 Gömlek No. 41", 11 Temmuz 1314.
- "Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) No. 194 Gömlek No. 28", 07 Mayıs 1317.

Ekler

Ek 1: Cami içerisinde Türbeye giriş kapısı. Cami içinde sol tarafta bulunmaktadır.

Ek 2: Seyyid Bilal Hazretlerinin Türbesi

Ek 3: Seyyid Bilal Hazretleri (Sağ tarafta), Emir Gazi Tayboğa (Ortada) ve Sinop Tekfuru (Sol tarafta)